

DaNS

DRUŠTVO ARHITEKATA NOVOG SADA

USTANOVILO JE 1994 GODINE KAO NAJVIŠE PRIZNANJE ČLANOVIMA DRUŠTVA ARHITEKATA NOVOG SADA
ZA IZUZETAN, STVARALAČKI I PREGALAČKI DOPRINOS ARHITEKTURI

TABAKOVIĆEVU NAGRADU ZA ARHITEKTURU

DUŠAN KRSTIĆ

Novi Sad 2002.

TABAKOVIĆEVA NAGRADA ZA ARHITEKTURU

DaNS

DRUŠTVO ARHITEKATA NOVOG SADA

Tabakovićeve nagrada arhitekture, najznačajnije priznanje za arhitektonsko stvaralaštvo koje dodjeljuje Društvo arhitekata Novog Sada svojim članovima, ustanovljeno je 1994. godine i znak je priznanja jednom od pionira naše moderne arhitekture i istaknutom graditelju Novog Sada, arhitekti Đorđu Tabakoviću (1897-1971).

Veće Tabakovićeve nagrade za arhitekturu, u sastavu Pavle Žilnik, Miroslav Krstonošić, Zora Mitrović-Pajkić, Tatjana Vanjifatov-Savić, Aleksandar Kelemen i predsjednikom Veća, Slobodanom Jovanovićem, na sednici održanoj 26. septembra 2002. godine, većinom glasova je odlučilo da se Tabakovićeve nagrade za arhitekturu, u 2002. godini, dodeli arhitekti Dušanu Krstiću za realizovana arhitektonska dela, istrajni pedagoški rad i propagiranje savremene arhitekture.

Dušan Krstić, diplomirani inženjer arhitekture, Novi Sad
Monografska izložba povodom dodele
Tabakovićeve nagrade arhitekture u 2002. godini
Muzej Vojvodine u Dunavskoj ulici 37, Novi Sad, novembar 2002.

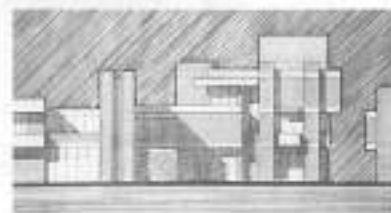
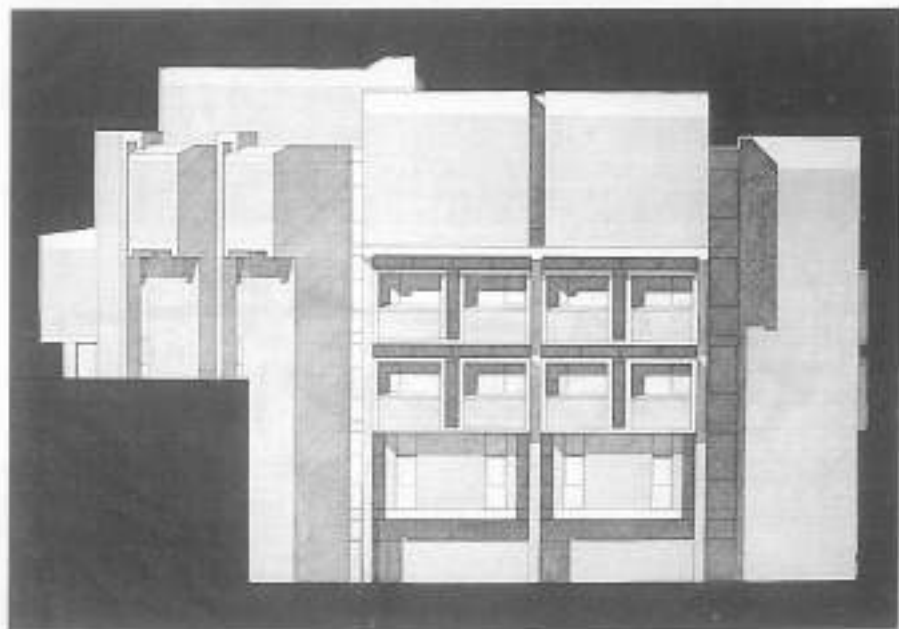
Priredivač izložbe: Društvo arhitekata Novog Sada
Konceptija kataloga: Vladimir Mitrović, Slobodan Jovanović
Dizajn: Miroslav Šilić
Štampa: Forma, Novi Sad 2002.

Dušan Krstić

BIOGRAFIJA

Dušan Krstić je rođen u Novom Sadu 25. decembra 1938. godine gde je završio osnovnu školu i Gimnaziju "Svetozar Marković". Studije arhitekture završio na Arhitektonskom fakultetu Beogradskog Univerziteta (1962). Karijeru arhitekta započeo u Projektnom zavodu Vojvodine (1962-1971), potom kao projektant bio angažovan u Zavodu za fizičku kulturu (1971-1974) i Novotehni (1974-1976). Od tada do 2001. vodeći je arhitekta projektnog biroa Projekat 76 novosadskog Neimara. Na Fakultetu tehničkih nauka - smer Arhitektura, Novosadskog univerziteta, izabran je za vanrednog profesora na predmetima stanovanja i arhitektonskog projektovanja. Krstić je autor većeg broja stambenih zgrada, društvenih, zdravstvenih, školskih i poslovnih objekata. Učestvovao je na više konkursa i izložbi. Bio je član Jugoslovenskog društva za teoriju i kritiku arhitekture, kao i sekretar Društva arhitekata Novog Sada (1969-1972) i član uređivačkog odbora arhitektonskog magazina DaNS. Održao je veći broj predavanja iz oblasti arhitekture i njene savremene istorije na stručnim i javnim tribinama u Novom Sadu i Beogradu. Brojne članke, studije, kritike i recenzije objavljivao u stručnim časopisima (Arhitektura Urbanizam, ČIP, Arhitektura, DaNS) i dnevnim novinama (Politika, Dnevnik). Dobitnik je Oktobarske nagrada grada Novog Sada 1972. godine.

Izvedeni objekti:

- Stambena zgrada, Srbobran (1966)
- Stambene zgrade, Ledinci (1966-1968)
- Društveni dom (1970)
- Osmogodišnja škola, Erdevik (1970)
- Dečja bolnica - Pneumološko odeljenje (1971)
- Stambeni blokovi, Liman I - oko 500 stanova (1975-1980)
- Osmogodišnja škola, Žabalj (1976)
- Hotel "Novi Sad" (1981)
- Stambeni blokovi - Liman II, jug (1983)
- Stambena zgrada na Bulevaru oslobođenja (1985)
- Poslovna zgrada SDK-a (1987)
- Privredna banka na Bulevaru oslobođenja (1988)
- Poslovna zgrada Aik-a i Poljobanke (1989)
- Stambena zgrada u ulici Jovana Hranilovića (1990)
- Stambeni blok VIII, Novo naselje (1990)
- Stambeni blok IV, Novo naselje (1991)
- Stambene kule B1 i B2 sa aneksom, Novo naselje (1992)
- Stambeno poslovna zgrada u Rumenačkoj ulici (1996)
- Stambene zgrade, Liman III (1996-2001)

Neizvedeni objekti (izbor)

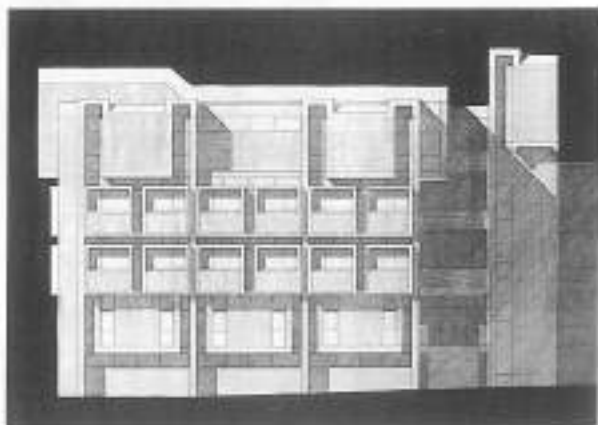
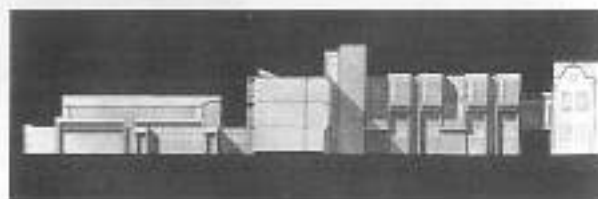
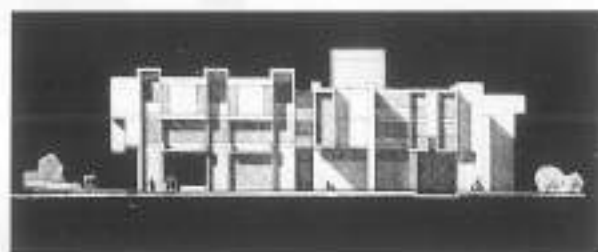
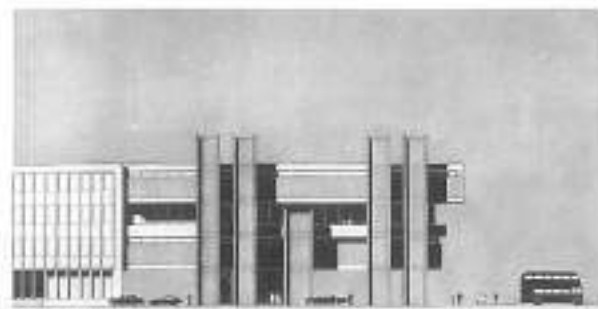
- Projekti tipskih individualnih stambenih zgrada u nizu (1968)
- Sportski centar F.K. "Vojvodina", Veternik (1973)
- Specijalna škola "dr Milan Petrović" (1973)
- Društveni dom, II i III faza (1972; 1973)

Konkursi:

- Novosadski konkurs za rešenje kabina na kupalištu "Štrand", Novi Sad 1968. (otkup)
- Republički konkurs za izradu arhitektonsko-urbanističkog rešenja stambenog bloka na Bulevaru oslobođenja u Novom Sadu, 1970.
- Idejni projekat Sportskog centra u Veterniku, 1972.
- Pokrajinski konkurs za arhitektonsko-urbanističko rešenje stambenog bloka na Limanu I u Novom Sadu, 1973. (I nagrada) koautor P. Ilić
- Pokrajinski Konkurs za Dom omladine u Zrenjaninu, 1973. (III nagrada) koautor P. Ilić
- Pokrajinski konkurs za arhitektonsko-urbanističko rešenje centra Zrenjanina, 1973. (II nagrada) koautor P. Ilić
- Jugoslovenski konkurs za arhitektonsko rešenje Novosadske banke, 1974. (otkup) koautor P. Ilić
- Jugoslovenski konkurs za urbanističko-arhitektonsko rešenje centra Limana IV u Novom Sadu, 1993. (III nagrada) koautori M. Milidragović i P. Ilić
- Gradski pozivni konkurs za arhitektonsko-urbanističko rešenje Poslovnog centra na Bulevaru oslobođenja u Novom Sadu, 1995. (II nagrada) koautori M. Milidragović i P. Ilić
- Pozivni otvoren konkurs za uređenje Trga slobode u Novom Sadu, 1997. (otkup) koautori M. Milidragović i Č. Radović

Izložbe:

- Srpska arhitektura 1900-1970, Muzej savremene umetnosti na Ušću, Beograd 1972.
- Rastava srpske arhitekture, Mesna galerija, Ljubljana 1973.
- Arhitektura sedamdesetih godina u Srbiji, Galerija Studentskog kulturnog centra, Beograd 1974.
- 5. Novosadski Oktobarski Salon, Novi Sad 1976.
- Sremskomitrovački Salon arhitekture u Vojvodini, Galerija "Lazar Vozarević", Sremska Mitrovica 1977, 1981, 1985, 1989 i 1993.
- 11. Novosadski Oktobarski Salon, Novi Sad 1976.
- Vrhunska dela srpske arhitekture, Galerija "Andrićev venac", Beograd 1994.
- Izložba arhitektonskih radova Dušana Krstića, Arhitektonski fakultet u Novom Sadu, 2000.
- Retrospektivna izložba povodom dodele Tabakovićeve nagrade za arhitekturu, Muzej Vojvodine, novembar 2002. godine.

Odabrana bibliografija radova Dušana Krstića:

- Dve izložbe, Polja 117-118/1968.
- Prilog biografiji Nikole Dobrovića, Arhitektura Urbanizam 56-57/1969.
- Nove tendencije u arhitekturi SAD, Polja 124/1969.
- Paul Rudolph, Polja 131-132/1969.
- W. C. Kidney: Drugačiji pogled na eklektizam (prevod), Čovjek i prostor (Zagreb) 6/1969.
- Enterijer Kluba "Tribine mladih", Izlog (Novi Sad) br.5-6/1969.
- Paul Rudolph, Arhitektura (Zagreb) 105/1970.
- Sećanje na F. L. Wright-a, Arhitektura 106/1970.
- Enciklopedija moderne arhitekture, Čovjek i prostor 3/1970.
- Centar Mesne zajednice u Novom Sadu, Arhitektura Urbanizam 66/1970.
- Psihološki uticaj na arhitektonsko obrazovanje, Saopštenje Arhitektonskog fakulteta u Beogradu 2/1971.
- Novo u arhitekturi Novog Sada, Politika 30. septembar 1978.
- Spomen na arhitektu Đorđa Tabakovića, Dnevnik 10. decembar 1981.
- Predlog modela za vrednovanje kvaliteta projekata stanova i stambenih zgrada, Novi Sad 1981; dopune 1993. (sa saradnicima)
- Arhitektura kao likovni jezik, Dnevnik 4. april 1982.
- Kulturni gest u Novom Sadu koji obavezuje - arh. Đorđe Tabaković, Arhitektura Urbanizam 90-91/1983.
- Prikaz stanovanja u Novom Sadu od 1970-1980. godine, DaNS 6/1985. (sa M. Milidragović)
- Realizacija novosadskih arhitekata 1989-1994, DaNS 9-10/1994. (sa M. Milidragović)
- Vrednovanje u stanovanju, DaNS 13-14/1995.
- Kvalitet izgrađenog prostora Novog Sada, DaNS 20-21/1997.
- Prilog koncepta stana veće fleksibilnosti, simpozijum, Beograd 1997.
- Problemi arhitektonskog obrazovanja, DaNS 22/1998.
- Nikola Dobrović u Novom Sadu, DaNS 22/1998.
- "Svetozar Miletić", konkursni rad grupe autora, otkup, DaNS 22/1998.
- Promenljiva struktura stana (intervju), Arhitektura 24/1999.
- Sto godina od rođenja Louisa Kahna, DaNS 34/2001.
- Realna interna fleksibilnost strukture stanova u stambenim zgradama za kolektivno stanovanje, u: Stanovanje ka III milenijumu, Beograd 2001.

Stručni referati:

- Prilog konceptu stana veće fleksibilnosti i većih mogućnosti direktnog odlučivanja korisnika u procesu stambene izgradnje, na simpozijumu "Fleksibilan stan i korisnik", Beograd, 1977.
- Analiza nekih funkcionalnih aspekata stanova projektovanih u IMS sistemu sa posebnim osvrtom na njihovu internu fleksibilnost strukture i organizacije, na Savetovanju Koordinacionog odbora proizvođača objekata IMS, Novi Sad 1978.
- Arhitekta Nikola Dobrović u Novom Sadu, Simpozijum Nikola Dobrović 100 godina od rođenja, Novi Sad 1997.

Kulturni gest u Novom Sadu koji obavezuje - Arhitekta Đorđe Tabaković, Arhitektura Urbanizam (Beograd) 90-91/1983,

U Aradu su na samom izmaku prošlog stoleća rođena dva brata. Oba su zadužili našu umetnost. O mlađem, Ivanu Tabakoviću, već je dosta pisano. Kordinate njegovog mesta u podnevlju modernog slikarstva dovoljno su precizno određene. O godinu dana starijem, Đorđu Tabakoviću (1897-1971), arhitekti i likovnom stvaraoču, ne nedostaju u tolikoj meri podaci o biografiji, koliko svestana ocena njegovog veoma razgranatog stvaralačkog dela.

Dve su kote u geografiji njegovog opusa, nema sumnje, najistaknutije: arhitektura i crtež. Enterijer (1), scenografija (2), prevodenje (3) i oprema knjiga (4), samo su usputne stanice na vijugavom putu ka tim vrhovima, a strastveno druženje sa muzikom i knjigom samo okrepiljujuća odmorista. Prisustvo oca, takođe poznatog arhitekta, samo je odredilo jedan od glavnih pravaca tog puta, a poznanstvo sa mnogim jezicima i čitavim ulicama gradova širom Evrope, samo ga olakšalo i obogatilo.

Kada je u pitanju njegovo neimarstvo, godine provedene u Novom Sadu do Drugog svetskog rata, predstavljaju najplodonosniji period (5). To je ujedno razdoblje ofanzive istinskog modernizma u arhitekturi čiji je reper u glavnom gradu Pokrajine, pored Dragiše Brašovana, postao i Đorđe Tabaković, dosežući predvorje najblistavijih trenutaka jugoslovenskog graditeljstva toga doba.

Što se tiče likovnog stvaralaštva, Tabakovićevo stasanje kao crtača počinje još od najranijeg detinjstva. Bezbroy skica po školskim i studentskim sveskama, od kojih su mnoge sačuvane, svedoče o izuzetnom talentu koji je neopravdano ostao u senci njegovih građevina.

Niz studijskih putovanja po evropskim metropolama preduzetih u zreloom dobu, sa istraživačkim entuzijazmom i blokom za skiciranje u rukama, ostavio je iza sebe izvanredne likovne dragulje urbanih i arhitektonskih predela. Crteži i akvareli sa motivima iz starog Novog Sada (6) postaju svojevrsno poetično svedočanstvo istorije ovoga grada i nezaobilazna umetnička baština ove sredine, bez koje bi smo bili siromašniji za jednu dimenziju prepoznavanja zaboravljenog, za jednu dimenziju otkrivanja lepog u onom pored čega smo prolazili ravnodušno danima i godinama.

Većina ovih uzbudljivih likovnih ostvarenja, puna atmosfere, od kojih mnoga nisu ugledala svetlo dana, rađena bez pretenzija da postanu "slike", jednostavno, kao zabeleške, kao "znakovi pored puta", bez laskanja motivima i sladunjavom ukusu gledaoca, mogla bi se gotovo uporediti sa rukopisom jednog ljubice Ivanovića, ne samo po temama, već i po dometu.

Sva ona, zajedno sa njegovim građevinama, očekuju jednu svestranu analizu i ocenu. Srećom, veći deo njih, kao i arhitektonskih planova, fotografija i prepiske, otkupio je krajem prošle godine iz zaostavštine pokojnog Tabakovića, Muzej grada Novog Sada i otrgao od propadanja. Ovim gestom, izuzetno retkim i u jugoslovenskim razmerama kada je u pitanju arhitekta, na najbolji način obeležena je desetogodišnjica njegove smrti. Na istoričarima arhitekture i umetnosti je zadatak da ih otrgnu od zaborava. Njegovo delo to svakako zaslužuje. Jer ne treba izgubiti iz vida da je ovaj graditelj, likovni stvaralac, pedagog (7), prevodilac, erudita i poliglota (8) bez premca u svojoj struci, jedini arhitekta iz Pokrajine za koga se sa sigurnošću može reći da je obezbedio značajno mesto u istoriji savremene srpske i jugoslovenske arhitekture. Takođe ne treba zaboraviti da mnoge od najlepših crta lica po kojim ga poznajemo, zbog kojih mu se vraćamo, crta grada Novog Sada, dugujemo njegovom talentu arhitekta, isto tako kao što što mnoge od najlepših i najpoznatijih pesama ispevanih tom licu slikarskom kičicom dugujemo njegovom talentu crtača.

- 1) Rekonstrukcija pozorišnih dvorana u Kuli, Vrbasu i Zrenjaninu, enterijer nove zgrade Pošte u Novom Sadu i Patrijaršije u Sremskim Karlovcima
- 2) Scenografska rešenja u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu, za opere Manon Lesko i Verter, kao i za drame Pigmalion, Leda, Pokojnik i Hvalisavi vojnik.
- 3) Prevod sa nemačkog: Umetničko oblikovanje gradova, Camillo Sitte (Agora, Beograd 1967) i sa engleskog, zajedno sa M. Maksimovićem: Svetska arhitektura, Grupe autora (Agora, Beograd 1967).
- 4) Oprema knjig za izdanja Matice srpske u Novom Sadu: D. Matić i A. Vučo, Gluho doba (1962), L. Aragon, Orilejn (1963), D. Maksimović, Tražim pomilovanje (1965), Ž. Vasiljev, Na uglu ulica gde Zlatna greda preseca Hlebarski sokak (1971).
- 5) Zgrada Klajn (1932), kuća dr Jovanovića (1932), Dom kulture (1936), Trgovačka obrtna banka (1938), Dom novosadske trgovačke omladine (1939) i mnoge druge.
- 6) Zbirka crteža starog Novog Sada u izdanju Matice srpske (1952).
- 7) Od 1953. do 1968. godine Tabaković je predavao na Višoj pedagoškoj školi u Novom Sadu istoriju umetnosti i primenjenu umetnost.
- 8) Tabaković je govorio engleski, nemački, francuski, mađarski, italijanski i rumunski jezik.

Душан Крстић:

ПРОМЕНЉИВА СТРУКТУРА СТАНА

Стамбени објект у Адријана, 1993

A Кога читави пројекатски каријери градили стамбени зграде, од Радничких станова у Раковцу (1965) преко зграда на Лиману I и II (1970-80), до стамбених блокова на Бистрици (1991-92) и Лиману III (1997-99). Како су се промене дојариле током ових три деценије?

Током последњих десетих година постоји изакорак ка мању високих торзетских и правних достигнућа и сурмере транс.

A Тоу "тримедиа пројект" свима су допринели и савремени инвеститори, њиховим њиховим потребама да се и сами баве "пројектованим".

□ Већина пројекатних станова, на жалост, нису успели са димензијама забележенима у стручној публицистици. Они још увек живе у навином уверењу да одлучно значи шта је "добар" стан. Уверени су да пут до "добрих станова" води кроз нејасне пределе надлежности, "ад хос" инспекције и "талента", а не кроз дуг и мукартав поверљив научни-истраживачки рад и адекватно вредновања. Тако се

□ Новонастали "инвеститори" бирају пројектанте по њиховој спремноности да упућују неистраживачком уласу. Бирају се они који најчешће координирају пројекте на области пројектовања станова, а не они које су у овој области реализовали референтна дела. У оврним институцијама, које су задужене за контролу примене прописа, најчешће се из-

ставља уграђивање пиффа у објектима маја је висока капацитет два и пет спратима, користу рамова за анципирање особа, спалили заштитори на прозорима и сл. Тако на штету комфора станара инвеститор остварује велику материјалну корист.

A На чему сада радите? Да ли се и даље бавите истраживањем у области колективног становања?

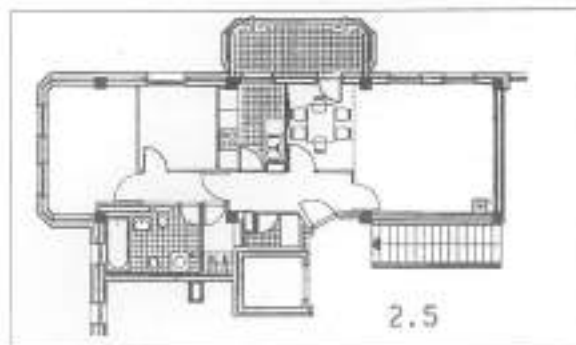
□ Већ дужи од двадесетот година истражујем исто: шта се у стварности догађа са нашим апстрактно пројектованим становима, како измени изврше културни пре или после усвојања.

A Да ли су та Ваши истраживања остваривала или се ограничују на случајним узорцима?

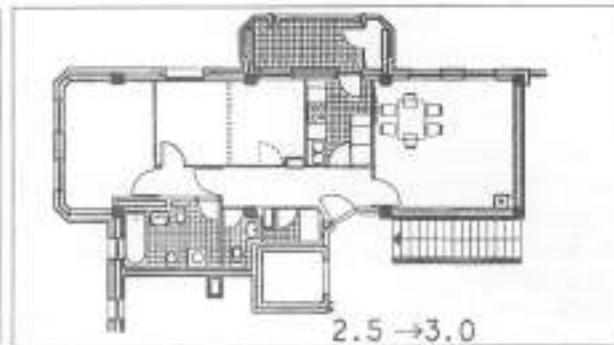
□ У Грађевинском предузећу "Натпар", у чијем Пројектном бироу радим, постоји обавезана процедура по којој пројектант дје сагласност на све писмене захтеве кулаца станова. Пре усвојања обавезан је и разговор са културом. На тај начин, истовремено се и сопственим упућивањем, сакућујем сам преко ови стотине узорака драгоценим података какав нема, истражем, у оспоромованим институцијама који се баве свим проблемима.

Резултати ових истраживања, када их будем објавио, вероватно ће изненадити и многа стручњаци. Нега забележених примера данас

Д.Крстић, Стамбени блокови у Новом Саду

2.5

2.5 → 3.0

Двопослобни стани са функционалним места за одвојени престој у трособним становима на Лиману III у Новом Саду

нови решења, а могао би најавити и нове појаве у концептуалном пројектовању станова. У пројекатском оквиру, а ја настојим да другим сопственим допринесом кроз покушаје да подстижем на вишоразличитим пројектима из старог живота, личне припадности, стимулације, изазовања, експерименталности.

A Како су променале културне околности? Да ли је реч о систематским зајетивима или случајним потребама?

□ Далеко изабави број захтева култура, иако пре усвојања, тако и после усвојања, однос се на повећана корисна структура стана, повећани броја локација односно посебних просторија. Показују су они захтеви изнети у ултимативној форми, по сваку цену и на сваки начин. Ово је разумљиво захтев објектом на малу културу моћ становника. Стоји који културни намерише на одговара њиховим социјалним, а поготову будућим потребама.

A Како решавате предлошке? Који се елементи стана могу сматрати сталним а који променљивим?

□ Грднема већ предлошким решењем са реалном / интерном флексибилношћу. Тако решења и реализације. У овим решењима детаљно су дефинисани услови реалности: стабилност конструкције, фасада са инсталационим вертикалима. Дефинисани су минимални услови функционалних аспеката, у односу са пројекцијом, у погледу организовања стана, динамичности и површинског параметара, амбијенталне оптиме.

Надајем сам пројектовао нову стамбену зграду на Лиману III. Извођача овог објекта је у току и у њему сви станова, од једно-послобних до четворослобних, ижеку на истој површини исто могућности повећања структуре за најмање једну полу-собу, у оквиру већине рационалне укупне квадратуре.

A И тако уобичајени називи "једнопослобни", "двопослобни стани" и сл. постају савсем арбитражни?

□ Тако. По потреби једнопослобни становни могу постати трособни и тако даље. Иако становни у касиљу Лиман III још увек нису усвојени, око 46% кулаца је искористило ту могућност. У току експлоатације тај ће се проценат, у складу са њим станима изазовањем, само повећавати.

У овим двопослобним становима, у објектима на

Лиману III (објекти А2, А1 и Б), маја је конструкција заснована на ИМС систему, и чеја површина износи 68,20 м², може се по желим организовањем трособни стани са посебно издвојеним WC-ом. Пре томе издржава се зонирање (зона просторија за дневне боравке и зона спавања и спавања), са две оставе и тремом собом, или - што је нерешљиво захтев парадигма са две собе - са две полу-собе. Ако то неће случај, повлакује се површина за издржавање полу-собе за рад, за коба, за својстаф бокс или диван, за издржавање. У том случају једна могућа замеска, која се изазива толеранце пројекција, може се упућити објектима у оквиру дневног боравка. Ова замеска чине се функционалним у односу на оно што се изменима добија.

Свакака решења на само што одговарају већем броју парадигма, већ су у стању да грати структурално промена у свакој парадигми. На тај начин је омогућено трајање и јачање решења стамбеног проблема, како за поједино друштво, тако и за друштво у целини. Пројекат у коме културни пројектору свој концепт, још пре усвојања, сведочи да мај пројекатском напор неба био узалудан.

Владимир Митровић

Стамбени кући Б1 и Б2 у касиљу Лиман III у Новом Саду, 1992

ARHITEKTURA DUŠANA KRSTIĆA

Arhitekta Dušan Krstić se posebno istakao na području stambene arhitekture dajući značajan praktični i teoretski doprinos razvoju kolektivnog stanovanja u Vojvodini. Već prvim izvedenim objektima radničkog naselja u Ledincima (1968) privukao je pažnju jasnim modernističkim stavom i funkcionalno osmišljenim sadržajima. Na osnovnoj školi u Erdeviku (1970) primetan je uticaj arhitektonskog brutalizma ublaženog upotrebom opeke kao tradicionalnog graditeljskog materijala. Već na prvim objektima, Krstić se pokazuje kao graditelj kome "odgovaraju" ravni krovovi, amblemski simbol modernističkog graditeljstva. Jedan od najdoslednijih istraživača srpske moderne i savremene arhitekture, dr Zoran Manević, u tekstu Daleki odjeci brutalizma (Umetnost br.17/1969), za kompleks stambenih zgrada u Ledincima uz komentar da je brutalizam u to vreme najpopularniji arhitektonski pokret koji je stigao čak i na ledine Ledinaca, komentariše prvo Krstićevo samostalno delo "...Volumeni su čvrsto sazdana, ivice oštro obrađene, graditeljski materijal je u isto vreme i fasadni, parapeti su odstranjeni. Nema sumnje, na ovu arhitekturu se treba naviknuti. Između zavodljive izgancane keramike i toplih tonova teranove, nema nekih značajnih razlika; obloga građevine može biti ovakva ili onakva - ili je uopšte nema. Krstić svesno bira ovo poslednje rešenje uprkos činjenici da objekte podiže u sredini koja se u suštini još uvek nije sasvim odrekla duha i forme nalickanog bidermajera".

Zgrada Društvenog doma u Novom Sadu (1970) odmah je po izgradnji primećena kao izrazito autorski rad u kome na tradicijama funkcionalističke arhitekture, arh. Krstić uspešno kombinuje fugovanu opeku i sirov beton dajući objektu izraženu plastičnost kroz dramatiku fasadnih masa. Mada je objekat Društvenog doma tek prva faza zamišljenog a neizvedenog kompleksa - bez predviđenih aneksa za koji autor radi projekte 1972/73. godine - ubrzo po izgradnji je privukao pažnju stručnih krugova svojim naglašenim neomodernizmom. Arhitektu i teoretičara arhitekture Alekseja Brkića, Krstićevo je ostvarenje snažno podsetilo na romantičarski pretekst, pogotovo na američki romantizam i prve radove F. L. Rajta, naravno lišene poznog folkloru devedesetih godina XIX veka. Stvarajući objekat Društvenog doma autor je, bežeći od neprirodne i apstraktno nametnute sheme pravilnog paraleloipeda u koji se, obično, nasilno zatvaraju sve moguće funkcije, ostvario plastiku fasade, koja nije rezultat apstraktne, formalističke igre, već izraz onoga što se stvarno nalazi u objektu.

Sam autor je o svom objektu zapisao u renomiranom beogradskom arhitektonskom časopisu Arhitektura Urbanizam (br.66/1970): "...Krajem 1970. godine, kao samostalna celina, izveden je administrativni deo centra, koji ima u prizemlju poštu sa telefonskim govornicama, predstavništvo banke, kancelarije, trpezariju i radionice, dok su na spratu kancelarijski prostori, Omladinski klub i salu za sastanke sa trideset mesta. Pregrade između sala i hola su pomične, tako da se njihovim otvaranjem dobija veliki, jedinstveni prostor za šire sastanke, priredbe ili izložbe. Na drugom spratu je biblioteka sa kartotekom. Projektant shvata da je jedan ovakav objekat, ukoliko pretenduje da postane stvarno i nezamenjivo žarište jednog gradskog rejonu, mora to da bude ne samo sadržajem, već i iracionalnim, odnosno, estetskim komponentima jednog istinski novog, višeg reda. Prema njemu one mogu biti samo posledica drugačijeg i novog principa organizovanja sadržaja, novog načina arhitektonskog mišljenja, nove TEORETSKE BAZE pre nego što se olovka nađe nad tablom za crtanje. U ovom slučaju, dakle, to nije samo dosledna i poštena primena prirodnih materijala - fugovane opeke i sirovog betona - koja treba da da objektu trajnost, iskrenost i snagu istovremeno. To nije samo rešenje delimično oslobođenog prizemlja - ne u smislu perforacije i pasaža ili lekorbizijeovskih partera sa stubovima - već nenametljivo naglašenog i prolaznog mesta centra zaštićenog od atmosferskih uticaja i obogaćenog sadržaja. To nije samo sagledavanje potreba do detalja, težnja ka smišljenom inkorporiranju u tkivo objekta i takvih funkcija kao što su telefonske govornice i

kiosci da bi se sprečilo njihovo naknadno i sigurno manje uspešno apliciranje. To je pre svega i iznad svega pokušaj drugačijeg organizovanja prostora u celini, pokušaj, ne dramatisovanja fasade, već različitih funkcionalnih i strukturalnih elemenata objekta, konstituisanog "tipologijom" svih stvari koje ga sačinjavaju. To je pokušaj diferenciranja i grupisanja funkcija na one zbog kojih se diže objekat i one koje omogućavaju njihovo korišćenje. Autor smatra da između ove dve grupe prostorija postoje bitne razlike, koje treba da budu jasno razlučene u osnovi i ocrtane na samom objektu. U principima takvog prostornog razmišljanja on naslućuje otvaranje vidika na nova područja nepoznatih mogućnosti, na predele novih, pa ipak duboko motivisanih oblika".

Naglašena vertikalnost u komponovanju arhitektonskih masa glavna je odlika Dečije bolnice u Novom Sadu (1971), kojom autor okončava svoju neomodernističku fazu projektanskog delovanja i za koji dobija Oktobarsku nagradu grada Novog Sada 1972. godine. Kao i na školi u Erdeviku i Društvenom domu na Satelitskom naselju, na zgradi Dečije bolnice Krstić funkciju delova objekta neskriveno prenosi na samu fasadu istražujući estetiku u kojoj se na likovni način tretiraju arhitektonski elementi masa i vertikala. I ravan krov.

"Pitanje" ravnog krova stiglo je direktno iz modernističkih teorija. Domaći arhitekti, Modernisti, prihvatili su i razvijali to graditeljsko-likovno rešenje još u vremenu između dva svetska rata. Više od tri decenije posleratne arhitekturu na ovim prostorima obeležili su ravni krovovi. Istraživanja tog pitanja započeo je Milan Cvetkov (Neka zapažanja o ravnim krovovima u Novom Sadu, Bilten Saveza arhitekata Srbije 2/1964). Uglavnom zbog loših materijala koji se primenjuju, ravni krovovi su kod nas došli na "loš glas". Krstić je ravne krovove voleo i koristio, od početka graditeljske karijere. Oni su bili efektna završnica jednog analitičkog pristupa "oblačenja funkcije", uz znalačku kombinaciju lokalnih graditeljskih materijala i sirovog betona.

Sličnom misaonom korpusu pripadaju i konkursni projekti za robnu kuću u Novom Sadu, sportski centar u Veterniku i Dom omladine u Zrenjaninu (1971-73) u kojima dominiraju fasadne mase jako isturene u prostor, efektno završene ravnim krovnim površinama.

Stambeno naselje Liman I (1975-80) jedinstvena je arhitektonska celina u kojoj autor razrađuje svoje teoretske koncepte arhitekture i posebno samih stambenih jedinica. Karakteristični betonski elementi na višespratnicama od crvene opeke, bili su ujedno i poslednja pojava ravnih krovova na višestambenim zgradama u Novom Sadu.

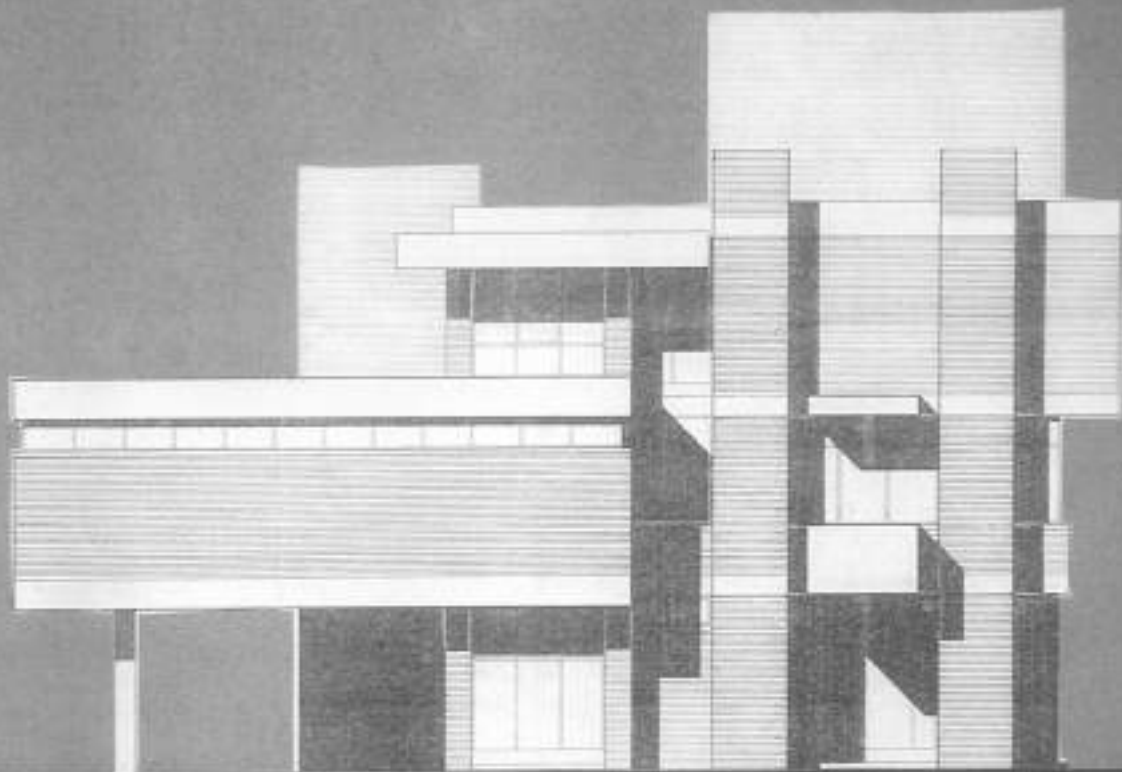
Može se reći da je ovo naselje, podignuto nedaleko od dunavske obale, sastavljeno od više nizova objekata, sa oko pet stotina stambenih jedinica u više varijanti, poslednja stambena celina podignuta u jedinstvenom (autorskom) stilu poznog modernizma na ovim prostorima. Neadekvatne dogradnje nekih objekata, sa neprimerenim krovnim kosinama, sredinom devedesetih godina, poremetilo je zamišljeno i dosledno sprovedeno stilsko jedinstvo čitavog naselja.

U projektima poslovnih objekata, hotel "Novi Sad", Privredna banka i poslovne zgrade Aik-a i Poljobanke, na Bulevaru oslobođenja u Novom Sadu, plastičnost arhitektonskih masa izbija u prvi plan. Posebno je to uočljivo na poslovnoj zgradi, smeštenoj u blizini Futoške pijace, gde dominiraju razlomljene fasadne plohe izvedene od zatamljenog stakla. Krstić je u ovom projektu promenio materijal ali je ostao blizak svom arhitektonskom i umetničkom senzibilitetu.

Stambene zgrade sa početka devedesetih godina, na novosadskom Novom naselju i Limanu IV, odlikuju se realnom, internom fleksibilnošću stambenih jedinica, do koje je autor dolazio u saradnji sa korisnicima, dok su sami objekti građeni opekam, naglašenih fasadnih erкера i ugaonih vertikala sa kosim krovovima.

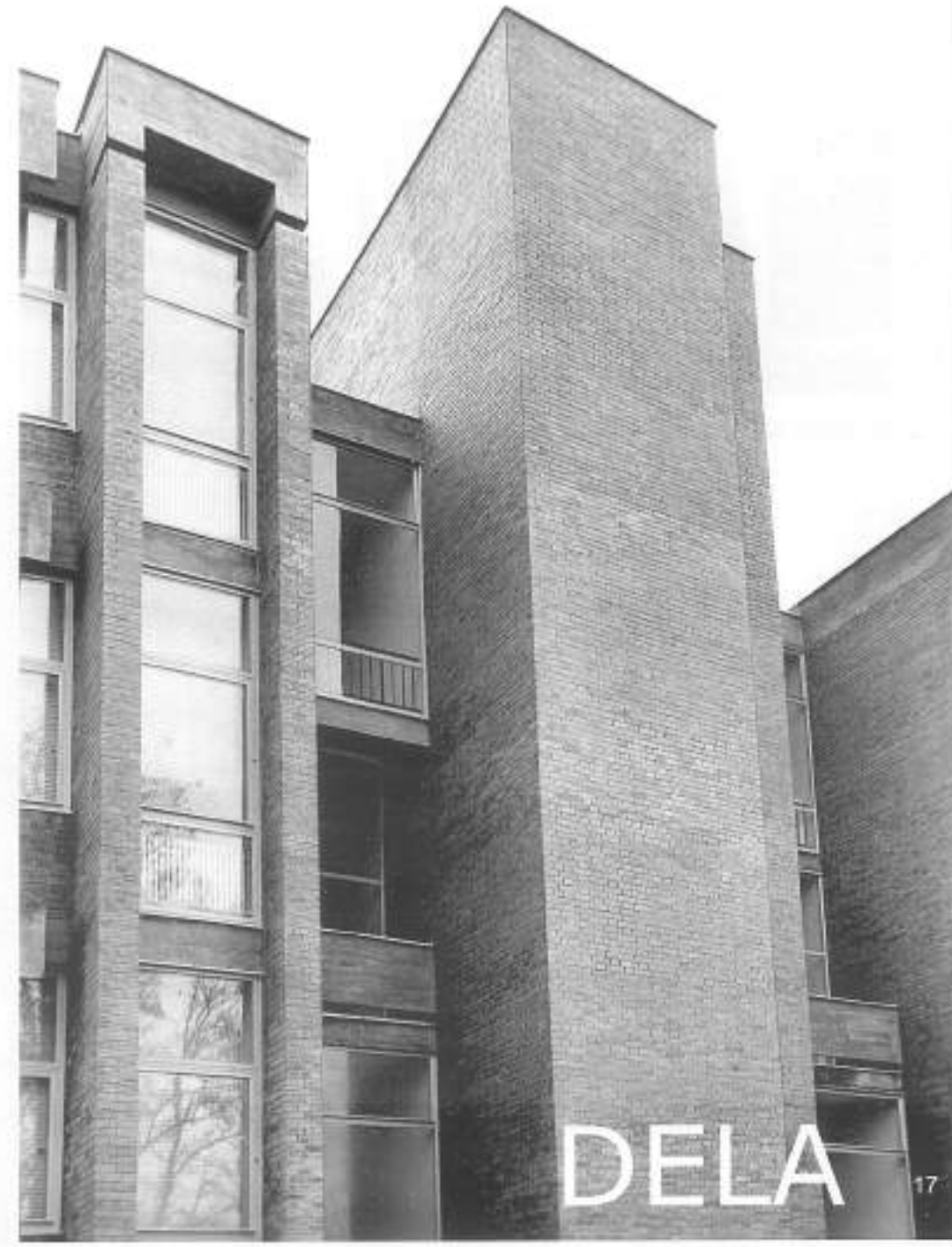
Projektanske i graditeljske karijere domaćih arhitekata bile su direktno vezane za projektne biro i organizacije u kojima su bili zaposleni kao i za same porudžbine i specifične vrste objekata koje su gradili. Krstić pripada drugoj generaciji posleratnih vojvođanskih arhitekata, koji su bili aktivni graditelji i nosioci projektnih biroa, u periodu od 1970-2000. godine. I pored pritiska društvenog okruženja i tržišta tokom poslednjih decenija, koje je zahtevalo uglavnom stambene objekte, mnoga Krstićeva dela su projektovana kao originalna arhitektonska ostvarenja, koja imaju svoj identitet i osobenost. Danas ona, nažalost, dele sudbinu naše posleratne arhitekture, kao jedna skoro sasvim nepoznate i nepriznata vrednost.

Vladimir Mitrović

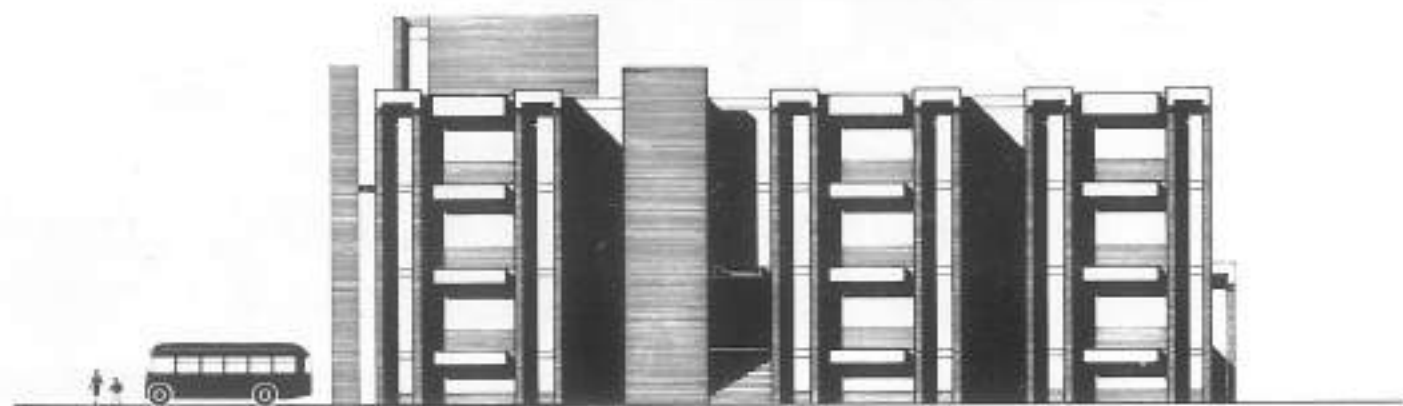
Bibliografija:

- Zoran Manević, Daleki odjeci brutalizma, Umetnost 17/1969;
- Zoran Manević, Srpska arhitektura 1900-1970, Beograd 1972. 133-134; Gordana Gordić, Biografije arhitekata, Isto 134.
- Zoran Manević, Osnovna Škola u Erdeviku, IT Novone 9. II 1973;
- Katalozi Sremskomitrovačkih Salona arhitekture u Vojvodini, Sremska Mitrovica (1977, 1981, 1985, 1989, 1993);
- Slobodan Jovanović, Novosadska arhitekturna kronika, Sinteza 41-42/1978;
- Opšta mala enciklopedija, Prosveta, Beograd 1978: II tom 334.
- Slobodan Jovanović, Arhitektura u Vojvodini - sedamdesete godine, Arhitektura (Zagreb) 176-177/1981;
- Slobodan Jovanović, Arhitektura u Vojvodini, realizacija predhodne decenije, Polja 277/1982;
- Likovna enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1987: Dušan Krstić, 140.
- Aleksej Brkić, Znakovi u kamenu - Srpska moderna arhitektura 1930-1980, Beograd 1992. (246-247);
- Vrhunske ličnosti srpskog graditeljstva u XX veku, Katalog izložbe, Beograd 1994.
- Realizacija novosadskih arhitekata 1989-1994, DaNS 9-10/1994;
- Slobodan Jovanović, Dušan Krstić, arhitekta, Enciklopedija Novog Sada sv. 12, Novi Sad 1999;
- Vladimir Mitrović, Promenjiva struktura stana - intervju, Arhitektura 24/1999.
- Leksikon srpskih arhitekata 19. i 20. veka, Beograd 1999: Dušan Krstić, 106.
- Vladimir Mitrović, Dušan Krstić, Leksikon srpskih neimara, Beograd 2002. 105.

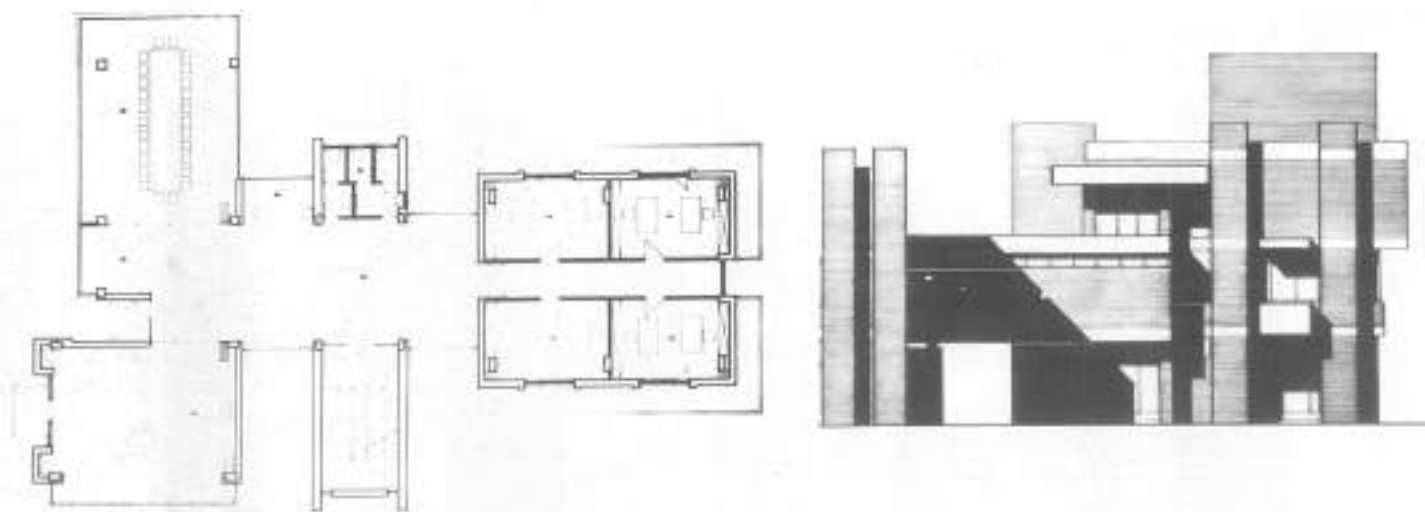

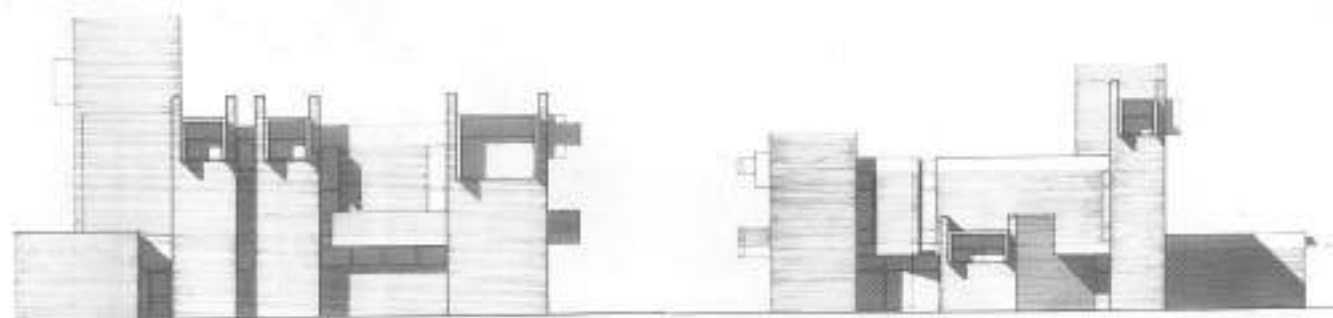
Stambene zgrade u Ledincima, 1966-1968.

Osmogodišnja škola u Erdeviku, 1970.

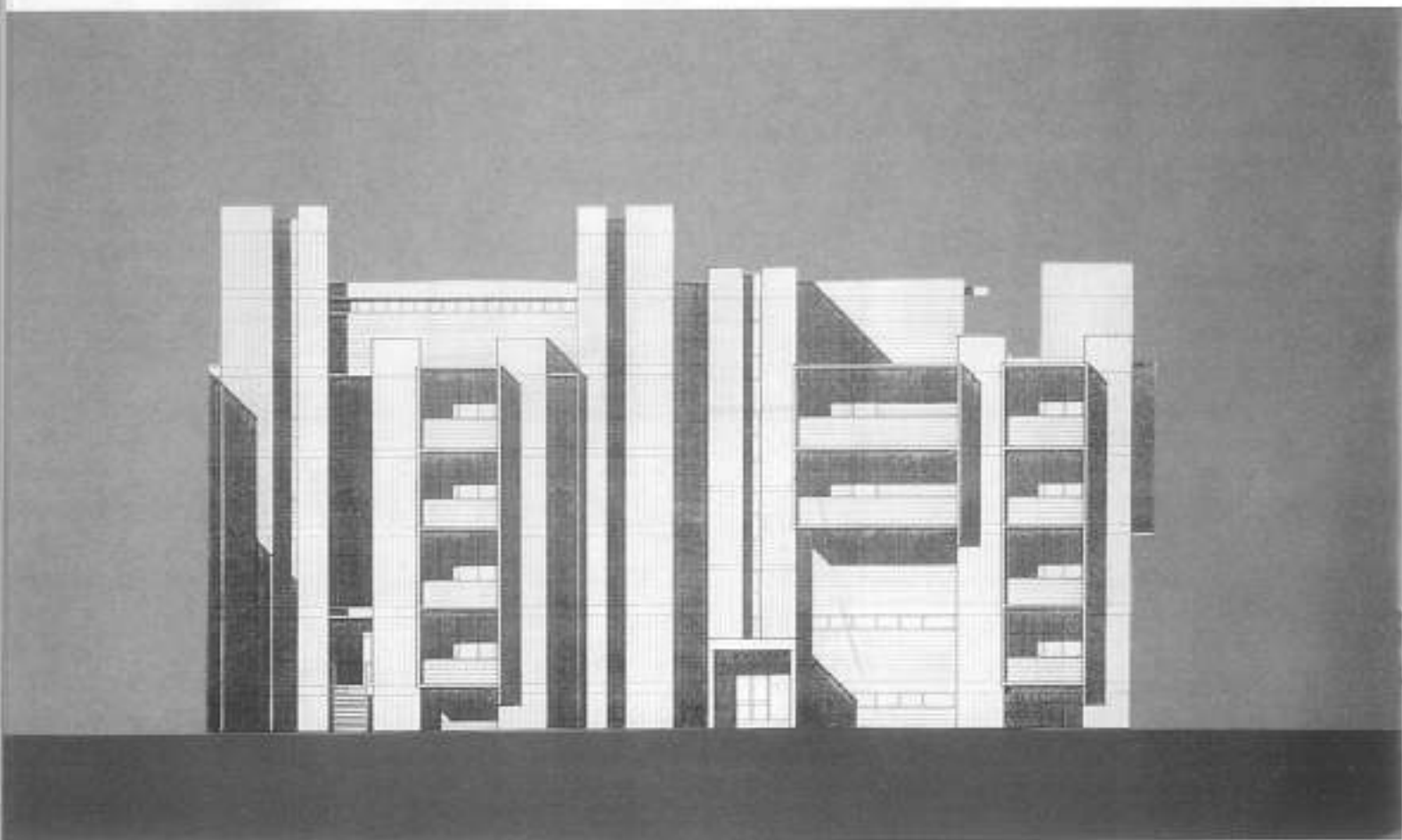
Društveni dom, 1970.

Aneksi (III faza) Društvenog doma (nerealizovano), 1973.

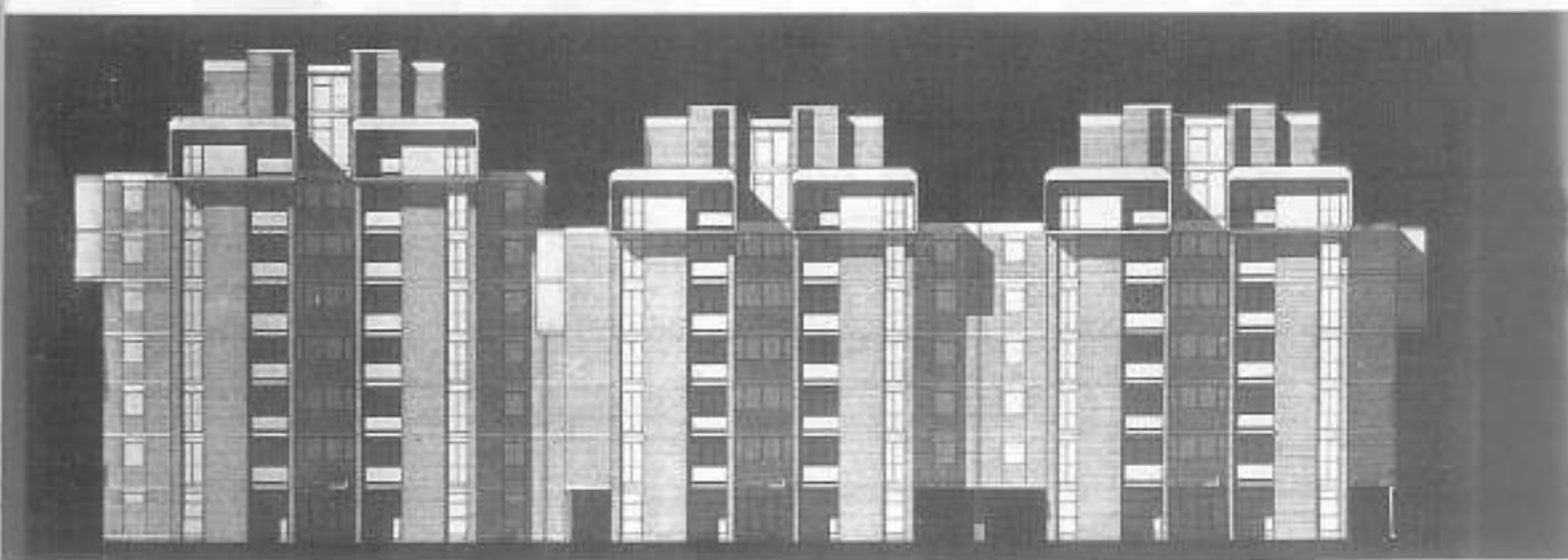

Društveni dom, 1970.

TROSOBAN STAN P = 76,30 m²
 LOĐIA P = 3,12 m²
 UKUPNO P = 80,42 m²

Stambeni blok na Limanu I, 1975-1980.

Stambeni blok na Limanu I, 1975-1980.

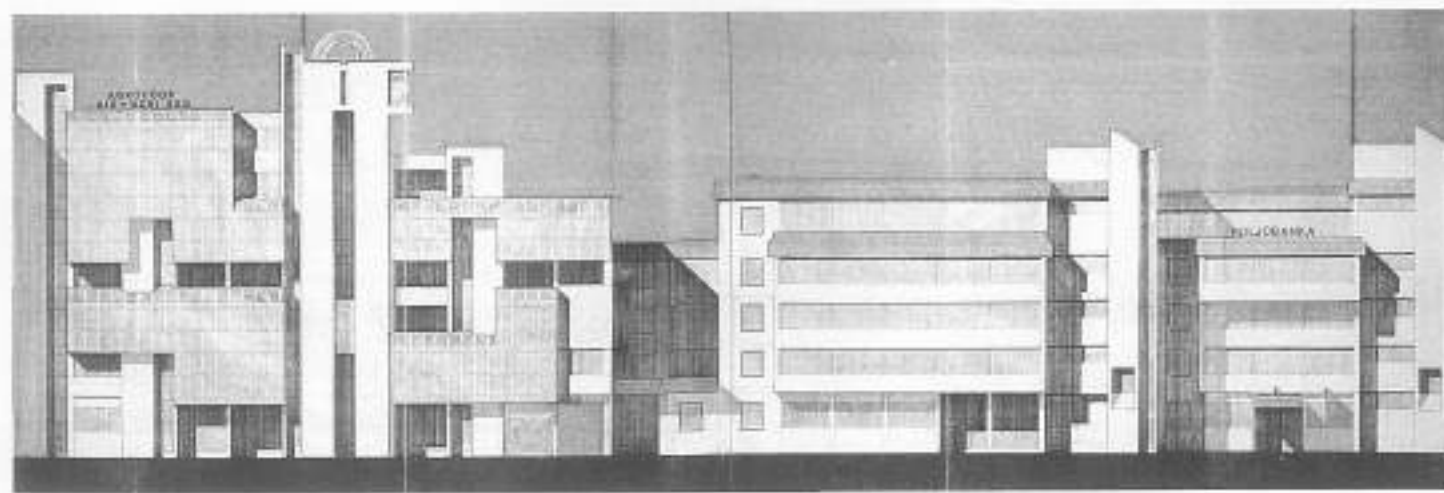
Stambeni blok Liman II jug, 1983.

Stambena zgrada, Bulevar odlobođenja, 1985.

Poslovna zgrada AIK-a, 1989.

Poslovna zgrada Aik-a i Poljobanke (1989)

Privredna banka na Bulevaru oslobođenja (1988)

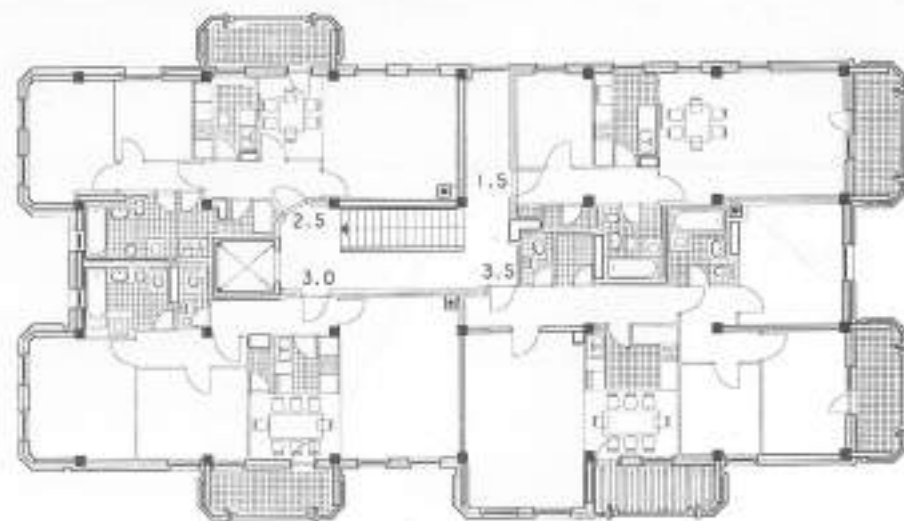
Stambeni blok 4 na Novom naselju, 1991.

Stambene kule B1 i B2 sa aneksom na Novom naselju, 1992.

Stambeni blok VIII, Novo naselje (1990)

A2 osnova V i VI sprata

Stambene zgrade na Limanu III, 1996-2001.

Stambeno poslovna zgrada u Rumenačkoj ulici (1996)

Stambeno poslovna zgrada u Rumenačkoj ulici (1996)

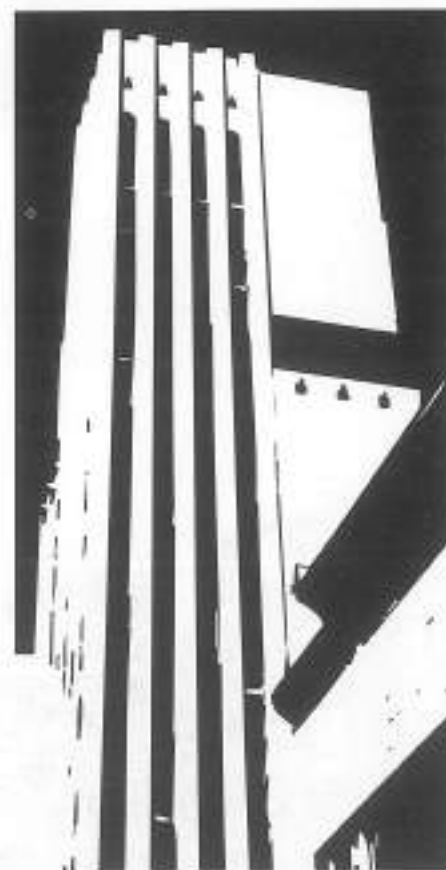
DUSAN KRSTIC

Studied in Belgrade (1957-62). Worked in the Planning Institute of Vojvodina (1962-71), Institute for Physical Culture (1971-74), Company 'Novotehna' (1974-76) and Construction Company 'Neimar-Projekt' (1976-2000). Associate professor at the Novi Sad Faculty Of Technical Sciences, Architecture Department, since 2001.

Dusan Krstic (Novi Sad, 1938.) distinguished himself in the field of housing architecture, giving a significant practical and theoretical contribution to the development of collective housing in Vojvodina. He attracted the attention with his clear modern attitude as well as with functionally designed contents evident already in his first buildings belonging the Workers' Settlement in Ledinci (1968). As in the case of the Elementary School in Erdevik (1970) the influence of brutalism is evident, palliated with the use of brick as a traditional building material. Immediately after construction the building of the Social Centre in Novi Sad (1971) has been understood as the marked authorial piece where Krstic combined the pointed brick and raw concrete based on the traditions of functional architecture, giving the building the emphasised plasticity through the dramatic of different facade plans. The emphasised verticality in composition of architectural masses is the main property of the Children's Hospital in Novi Sad (1971) that marked the end of the designer's neo-modern phase. The housing project Liman I (1975-80) is the unique architectural entity in which the author elaborates his theoretical concepts of housing units. Residential buildings from the 90's are characterised by basically realistic, internal flexibility of housing units, while the volumes were mainly made of brick, with the emphasised facade bay windows and edge verticals. He published his reviews and theoretical works in several specialised magazines.

POKROVITELJ
TABAKOVIĆEVE NAGRADE ARHITEKTURE 2002.

POKRAJINSKI SEKRETARIJAT ZA ARHITEKTURU,
URBANIZAM I GRAĐEVINARSTVO

POKRAJINSKI
SEKRETARIJAT
ZA

ARHITEKTURU
URBANIZAM I
GRADITELJSTVO

